

DOSTOSOWANIA CEN I DOCHODÓW W ROLNICTWIE W POLSCE I ROSJI. PRÓBA PORÓWNANIA¹

**Andrzej Czyżewski, **Piotr Kułyk*

*Katedra Makroekonomii i Gospodarki Żywnościowej Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu
Kierownik: prof. dr hab. Andrzej Czyżewski

**Katedra Zarządzania Potencjałem Społecznym Organizacji Uniwersytetu Zielonogórskiego
Kierownik prof. dr hab. inż. Janina Stankiewicz

Słowa kluczowe: polityka rolna, finansowe wsparcie rolnictwa, globalizacja
Key words: agricultural policy, financial agriculture support, globalization

S y n o p s i s. Celem artykułu jest przedstawienie zmian zachodzących w rolnictwie Polski i Rosji jako przykładów odmiennych modeli rozwoju struktur w procesie globalizacji. Zwrócono uwagę na odmienną w warunkach makroekonomicznych i zróżnicowane ścieżki uzyskiwania równowagi makroekonomicznej naruszonej w wyniku transformacji ustrojowej. Scharakteryzowano zmiany zachodzące w rolnictwie na podstawie wskaźników: cen produktów żywnościowych, nożyc cenowych oraz parytetu dochodów gospodarstw rolnych. Omówiono przepływy strumieni retransferów kierowanych do rolnictwa w oparciu o metodykę pomiaru stosowaną przez Bank Światowy do oszacowania nadwyżki ekonomicznej. Zwrócono uwagę na dysproporcje pomiędzy retransferami do rolnictwa a przepływem nadwyżki ekonomicznej do pozarolniczych segmentów gospodarki. Wskazano na wyraźne zróżnicowanie w tej kwestii między Polską i Rosją będące wyrazem odmiennego modelu przekształceń rolnictwa.

WPROWADZENIE

Wzajemne powiązania pomiędzy rolnictwem a otoczeniem makroekonomicznym stanowią istotny obszar badań w dziedzinie ekonomii. Relacje te, obecne w pracach takich autorów jak Theodor Schultz [1964], Vernon Ruttan [1971] czy Arthur Lewis [1954], były przedmiotem zainteresowania kolejnych badaczy mimo zmiany znaczenia rolnictwa w systemie gospodarczym. Wraz z rozwojem gospodarczym obserwuje się stopniowe zmniejszenie udziału rolnictwa w tworzeniu dochodu narodowego, jednak same relacje z gospodarką nie ulegają ograniczeniu, lecz przybierają odmienny charakter. Związki te są często osobliwe ze względu na zróżnicowaną sytuację makroekonomiczną w otoczeniu rolnictwa, poziom rozwoju gospodarczego, odmienny stan zaawansowania przekształceń samego rolnictwa, w tym zwłaszcza strukturę i kierunki produkcji rolnej. Problem ten uczyniono celem badań w niniejszym opracowaniu, poszukując odpowiedzi na pytanie, jak warunki makroekonomiczne oddziaływały na wybrane wskaźniki w rolnictwie.

¹ Opracowanie napisane w ramach projektu finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki, przyznanych decyzją DEC-2011/01/B/HS4/01056.

W opracowaniu wskazano na odmienną sytuację makroekonomiczną, przekształcenia w zakresie polityki gospodarczej obejmującej politykę monetarną i fiskalną, a także relacje wewnętrzne w rolnictwie oraz mechanizmy finansowego wsparcia rolnictwa.

OTOCZENIE MAKROEKONOMICZNE W POLSCE I ROSJI

Przyczynkiem do podjęcia tematu były wnioski płynące z wielu wcześniejszych opracowań. Przeprowadzone badania obejmowały długi okres (lata 1993-2010). Ocenie poddano trzy grupy wskaźników. Pierwszą stanowiły czynniki otoczenia makroekonomicznego, które zostały wyróżnione na podstawie badań przeprowadzonych przez Menzie Chinn'a i Eswar'a Prasad'a [2000], Guy'a Debelle i Hamid'a Faruqee [1996], Danutę Gotz-Kozierkiewicz [2002], Andrzeja Czyżewskiego i Aleksandra Grzelaka [2003], Bruce'a Gardner'a i John'a Penson'a [1988]. Uwzględniono tu takie wielkości jak: tempo wzrostu gospodarczego, standaryzowany deficyt budżetowy, stopę procentową, realny efektywny kurs walutowy, *terms of trade*, stopę inflacji. Syntetyczny wpływ stosowanych rozwiązań w finansowym wsparciu rolnictwa oraz otoczenia makroekonomicznego na rolnictwo oceniono na podstawie dwóch wskaźników: nożyc cen w rolnictwie oraz parytetu dochodów gospodarstw rolnych. Nożyce cenowe (w tym ujęciu) charakteryzują relację pomiędzy cenami sprzedanej produkcji rolnej, liczonej w cenach producenta a cenami nabywanych środków na cele rolnicze w ujęciu brutto. Mechanizm rynkowy wykazuje skłonność bardziej do rozwierania niż zwierania nożyc cenowych i w konsekwencji do odpływu części nadwyżki ekonomicznej brutto z gospodarstw rolnych do innych segmentów gospodarki zaopatrujących ten obszar w dobra i usługi. Jest to jeden z głównych mechanizmów deprecjacji rolnictwa w systemie rynkowym [Woś 2001]. Parytet dochodów jest zazwyczaj wyznaczany jako relacja między całkowitym osobistym dochodem gospodarstwa rolniczego (domowego, czyli wszystkich osób związanych finansowo z gospodarstwem z działalności rolniczej i pozarolniczej, po odjęciu amortyzacji) a przeciętnym dochodem rozporządzalnym gospodarstwa domowego. W niniejszym opracowaniu w odniesieniu do Polski jest to wielkość dochodów na jednego pełnozatrudnionego w rolnictwie do dochodów uzyskiwanych przez pełnozatrudnionych poza rolnictwem. Dodatkowo dla zapewnienia pełnej porównywalności zastosowano wskaźnik parytetu charakteryzujący relacje pomiędzy zarobkami w rolnictwie a zarobkami w przemyśle na podstawie jednakowego standardu zaproponowanego przez ILO (*International Labour Organization*). Trzecia grupa to wskaźniki, za których pomocą opisano zmiany zachodzące w polityce rolnej, stanowiące równocześnie jeden z istotnych elementów wpływających na konkurencyjność rolnictwa w ujęciu międzynarodowym, w tym również wpływ na wymianę międzynarodową [Krugman, Obstfeld 1996]. Jest to szczególnie ważne w warunkach poddania rolnictwa presji procesów globalizacji i liberalizacji. Pod uwagę wzięto: NRA (*Nominal Rate of Assistance*), NRA *tradables*, NRA *Non-Agricultural tradables goods*. Wskaźnik NRA charakteryzuje procentową różnicę między całkowitymi dochodami producentów z jednostki produkcji w cenie rynkowej, z uwzględnieniem wszelkich subwencji oraz podatków doliczanych do ceny producenta i płatności bezpośrednich, a dochodami wyrażonymi w cenie światowej danego towaru, mierzonymi w jednej walucie. Pozwala to ocenić, jak duża wartość dochodów w rolnictwie jest wypracowywana samodzielnie na rynku, a jaka część pochodzi z retransferu. Wskaźnik NRA *tradables* obejmuje te produkty rolne, które podlegały międzynarodowej wymianie handlowej. Natomiast NRA *Non-Agricultural tradables goods* charakteryzuje wartość

finansowego wsparcia dla pozarolniczych produktów podlegających międzynarodowej wymianie handlowej. Mechanizm pomiaru nie uwzględnia jednak niedoszacowania wynikającego z występowania dóbr publicznych i efektów zewnętrznych w produkcji rolnej, na które zwraca się uwagę w licznych opracowaniach [Czyżewski, Kułyk 2011, Zegar 2012].

Zmiany obserwowane w zakresie relacji makroekonomicznych w procesie rozwoju gospodarczego wskazują, iż jest to proces dynamiczny, charakteryzujący się określoną sekwencją zdarzeń. Wyraźne dysproporcje zachodziły w warunkach makroekonomicznych pomiędzy analizowanymi krajami. Polska i Rosja doświadczyły procesu transformacji ustrojowej, co przyczyniło się do występowania odmiennych wartości podstawowych wskaźników makroekonomicznych. Odnotowano relatywnie szybsze tempo wzrostu PKB w Polsce, jednak o wyraźnym przesunięciu faz koniunktury w porównaniu z Rosją. Polska szybciej też wyszła z recesji transformacyjnej, uzyskując dodatnie wartości zmian PKB w całym okresie i o wyższej amplitudzie w początkowym okresie badań. W przypadku Rosji występowało wyraźne opóźnienie w procesach zainicjowanych transformacją ustrojową (tab. 1.). W konsekwencji średnioroczna zmiana PKB była wyższa w Polsce, co kreowało dodatkowy popyt na produkty rolne. Jeżeli jednak uwzględnimy zmiany zachodzące na rynku pracy, to trzeba do takiej oceny wprowadzić stosowną korektę. Zdecydowanie wyższe poziomy bezrobocia w Polsce w stosunku do Rosji oznaczały ograniczenie popytu konsumpcyjnego, ale także kształtowały wzrost bezrobocia ukrytego w rolnictwie, zmniejszającego dochodowość gospodarstw rolnych.

Mimo niższej stopy wzrostu gospodarczego w Rosji niż w Polsce przemiany na rynku pracy wykazywały wyższy poziom równowagi (wyraźnie niższą stopę bezrobocia). Wskazuje to równocześnie na inny poziom bezrobocia strukturalnego. W Polsce stanowiło ono istotną barierę dla przekształceń w rolnictwie na skutek ograniczenia przepływu pracowników z rolnictwa do innych zastosowań. Ponadto, wskaźnik bezrobocia wykazywał

Tabela 1. Wybrane wskaźniki otoczenia makroekonomicznego w Polsce i Rosji w latach 1994-2010

Państwo	1994-1996	1997-1999	2000-2002	2003-2005	2006-2008	2009-2010	Średnia
Wzrost PKB [%]							
Polska	6,16	5,53	2,30	4,28	5,65	2,46	4,51
Rosja	-6,77	0,83	6,61	6,96	7,02	-1,76	2,38
Bezrobocie [%]							
Polska	14,63	11,48	18,08	18,77	10,19	8,91	13,96
Rosja	8,19	11,91	9,26	8,01	6,55	7,95	8,69
Efektywny realny kurs walutowy							
Polska	105,04	102,36	106,21	99,85	104,89	94,16	102,55
Rosja	132,68	101,24	100,45	99,32	99,59	99,85	105,86
Terms of trade							
Polska	100,63	101,58	100,43	100,48	100,23	102,52	100,89
Rosja	-	106,70	109,30	114,93	115,30	94,27	109,49
Inflacja – CPI [%]							
Polska	26,91	11,22	5,74	2,08	2,63	3,19	8,95
Rosja	184,30	42,71	19,37	12,41	10,93	9,26	48,69

Uwaga: wszystkie zmienne wyznaczono jako średnią arytmetyczną. Ze względu na brak danych nie wyznaczono średniej dla Rosji w latach 1994-1996.

Źródło: obliczenia własne na podstawie: www.stats.oecd.org/wbes/, www.web.worldbank.org/wbsite/external/datastatistics, pobrano 12.06.2012.

znacznie wyższy poziom wahań, generując niekorzystne dostosowania po stronie podażowej (przesunięcie zasobów pracy do rolnictwa w warunkach pogorszenia koniunktury). Dysproporcje te nie przekładały się jednak na różnice w odpływie zasobów pracy z rolnictwa. Zarówno w Polsce, jak i w Rosji średnioroczny wskaźnik odpływu osób aktywnych ekonomicznie w rolnictwie wynosił odpowiednio 2,73% i 2,74%². Można to tłumaczyć wyższym wsparciem finansowym tego procesu w Polsce, co w jakimś stopniu wyrównywało istniejące dysproporcje. Poza tym należy wskazać na znaczne różnice w wielkości zaangażowanych zasobów pracy, będące efektem różnic w strukturze gospodarstw rolnych³.

Zmiany w zakresie kursu walutowego wskazywały na jego przewartościowanie w badanych krajach i jego aprecjację w początkowym okresie. W kolejnych okresach nastąpiła wyraźna korekta kursu walutowego w stosunku do poprzednich lat. Pogarszało to konkurencyjność cenową produktów rolnych na rynkach międzynarodowych. Trzeba jednocześnie zauważyć, iż zmiany kursu walutowego, poza pierwszym z rozpatrywanych okresów, również wykazywały wyższe poziomy zmienności w Polsce. Zatem następowała zmiana konkurencyjności cenowej produktów rolnych, zarówno w wymianie handlowej, jak i na rynku krajowym w stosunku do oferty zagranicznej. Zjawisko to było równoważone zmianami *terms of trade*, którego wartość w badanym okresie uległa zwiększeniu. Znaczne dysproporcje zachodziły także w stopach inflacji pomiędzy Polską i Rosją. Utrzymywanie szybkiej ścieżki dezinflacyjnej pozwoliło uzyskać wyniki zbliżone do wysokorozwiniętych krajów, skutkowało jednak szybszym rozwieraniem nożyc cenowych na produkty rolne. Zdecydowanie wolniej przebiegały procesy dezinflacyjne w Rosji, utrzymując wyższą bieżącą nierównowagę na rynku pieniądza i przyczyniając się do wyższych wahań relacji cenowych.

WSKAŹNIKI CHARAKTERYZUJĄCE ZMIANY W GOSPODARCE ŻYWNOŚCIOWEJ

W Polsce i Rosji występowało bardzo zbliżone tempo rozwierania nożyc cenowych (tab. 2.). Wskazany odpływ nadwyżki ekonomicznej brutto z rolnictwa, choć był zjawiskiem powszechnym, to jednak odmiennie oddziaływał na gospodarstwa rolne w badanych krajach. Charakterystycznym zjawiskiem była wysoka zmienność tego wskaźnika w poszczególnych latach. Obniżało to zdolność do utrzymania procesów inwestycyjnych w gospodarstwach rolnych.

W Rosji występowały niewielkie zmiany pomiędzy przekształceniami cen produktów żywnościowych a ogólnym wskaźnikiem inflacji. Zupełnie odmienną sytuację odnotowano w Polsce. W początkowych okresach występowała wyraźna asynchroniczność pomiędzy Polską i Rosją. Dopiero w latach 2006-2010 nastąpiło zbliżenie co do kierunku dostosowań we wskazanych relacjach cenowych, związane także z globalnymi przekształceniami (wzrost cen produktów żywnościowych w gospodarce światowej). Współzależności te nie przekładały się jednak na dostosowania w zakresie nożyc cenowych w rolnictwie. Wskazuje to na słabnące impulsy pomiędzy cenami nabywania produktów żywnościowych przez konsumentów a cenami otrzymywanymi przez producentów rolnych. Ponadto, dochodzą także zmiany w zakresie cen produktów nabywanych przez producentów rolnych. Można by jednak oczekiwać, iż wraz ze wzrostem cen produktów żywnościowych (w sytuacji,

² Obliczenia własne na podstawie FAO.

³ W Rosji liczba osób aktywnych ekonomicznie w rolnictwie w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych wynosiła w latach 2006-2008 5,42, a w Polsce 25,71. Ludność aktywna zawodowo w rolnictwie (siła robocza w rolnictwie), zgodnie z ujęciem FAO, to część ludności aktywnej zawodowo, zaangażowanej lub szukającej pracy w rolnictwie, myślistwie, rybołówstwie oraz leśnictwie [www.fao.org/glossary].

Tabela 2. Wybrane wskaźniki charakteryzujące zmiany w sektorze rolnym w Polsce i Rosji w latach 1994-2010

Państwo	1994-1996	1997-1999	2000-2002	2003-2005	2006-2008	2009-2010	średnia
CPI produktów żywnościowych [%]							
Polska	17,74	7,04	4,57	2,30	2,66	3,72	6,34
Rosja	178,26	45,71	17,12	11,78	13,17	17,32	47,23
Relacja pomiędzy CPI dla wszystkich produktów a CPI dla produktów żywnościowych							
Polska	1,52	1,59	1,26	0,90	0,72	0,86	1,14
Rosja	1,03	0,93	1,13	1,05	0,83	0,53	0,92
Nożycy cen (ceny produktów rolnych do cen produktów zaopatrzeniowych)							
Polska	102,23	92,90	100,83	97,52	100,23	103,05	99,46
Rosja	85,02	111,18	85,36	73,96	132,19	96,06	97,30
Parytet dochodów							
Polska*	85,07	80,17	71,13	72,93	83,82	77,25	78,40
Polska**	87,86	91,72	91,47	94,57	97,59	-	92,64
Rosja**	54,34	49,13	44,72	37,89	44,30	-	46,08

Uwaga: * Parytet wyznaczony jako dochód na jednego pełnozatrudnionego w rolnictwie do dochodu pełnozatrudnionego poza rolnictwem (dane z Eurostatu), ** parytet dochodów wyznaczony jako relacja między miesięcznymi zarobkami w rolnictwie, łowiectwie, leśnictwie a zarobkami w pozostałych sektorach gospodarki bez rybołówstwa (dane z ILO). Z uwagi na brak danych (-) nie ujęto wartości parytetu dochodów dla lat 2009-2010 wg ILO.

Źródło: obliczenia własne na podstawie: www.stats.oecd.org/wbes/, www.eurostat.agri.data, <http://laborista.ilo.org>, pobrano 12.06.2012.

gdy ich poziom zmian był wyższy od ogólnego wskaźnika inflacji) następowała poprawa relacji cenowych dla rolników (zwieranie nożyc cen). Z kolei wskaźnik parytetu dochodów w rolnictwie, to w przypadku państw wysokorozwiniętych wahał się on wokół 100, a nawet kształtował się powyżej tej wartości, np. w Japonii i USA [Czyżewski, Kułyk 2010]. Natomiast w Polsce i w Rosji wskaźnik parytetu pozostawał poniżej wartości 100, wskazując na niższą opłatę pracy w rolnictwie w stosunku do działów pozarolniczych. W Rosji odchylenie tego wskaźnika było znacznie wyższe i wykazywało stopniowe zwiększanie dysparytetu na rzecz pozarolniczych segmentów gospodarki. W przypadku Polski (niezależnie od przyjętego miernika) następowała poprawa tej wielkości, szczególnie w wyniku retransferu środków po akcesji do Unii Europejskiej⁴. Ponowne niekorzystne odchylenie wystąpiło po kryzysie ekonomicznym i spowolnieniu w gospodarce Polski i w gospodarce światowej. Rolnictwo ponownie było amortyzatorem zmian zachodzących w otoczeniu zewnętrznym, w tym także globalnym. W Rosji skala deprecjonowania rolnictwa była znacznie wyższa i wskazywała, iż rolnictwo ponosiło koszty zachodzących przemian strukturalnych w całej gospodarce krajowej.

Rozpatrując mechanizmy finansowego wsparcia rolnictwa w badanych gospodarkach, warto zauważyć zmiany zachodzące w poszczególnych wskaźnikach. W analizowanych krajach nastąpiło wyraźne obniżenie wielkości finansowego wsparcia przede wszystkim w odniesieniu do produktów rolnych podlegających międzynarodowej wymianie handlowej. Należy zatem przypisać to efektom liberalizacji i globalizacji gospodarek krajowych. Świadczy to równocześnie o zwiększeniu presji czynników zewnętrznych na warunki prowadzenia polityki rolnej, a w konsekwencji wielkości i struktury retransferów płynących do rolnictwa.

⁴ Część środków przepływała już w okresie przedakcesyjnym.

MECHANIZMY FINANSOWEGO WSPARCIA ROLNICTWA NA TLE SEKTORÓW POZAROLNICZYCH

Rozważania związane z mechanizmem finansowego wsparcia rolnictwa często bazują na założeniu jednej ceny i występowaniu doskonałej konkurencji. Dzięki temu relatywnie łatwo można porównywać warunki dochodowo-cenowe gospodarstw rolnych. Jednak ze względu na występowanie wielu zakłóceń w kształtowaniu równowagi rynkowej, a także heterogeniczności części produktów rolnych oraz występowaniu wspomnianych dóbr publicznych i efektów zewnętrznych trudno dokładnie oszacować nadwyżkę ekonomiczną przepływającą do rolnictwa i z niego. Także porównanie między różnymi obszarami aktywności ekonomicznej jest obciążone tymi ułomnościami. Jest to istotne przy dokonywaniu właściwej interpretacji oszacowanych wskaźników.

Wartość finansowego wsparcia rolnictwa wskazywała, iż w badanym okresie pozostawało ono średnio na poziomie około 20% łącznych dochodów z produkcji rolnej (tab. 3), należy pamiętać jednak o wskazanych ograniczeniach takiej oceny. Podlegało ono wyraźnym przekształceniom. W Polsce wartość ta ulegała relatywnie wysokim wahaniom w stosunku do zmian w Rosji i była dodatkowym źródłem przenoszenia niestabilności do rolnictwa. Najszybsza redukcja występowała w Rosji, gdzie relatywnie szybko uzyskano względnie niskie poziomy finansowego wsparcia rolnictwa (tab. 3.). Redukcja ta wystąpiła w latach 1999-2001, a zatem już po okresie obniżenia się PKB. W przypadku stosowania porównań do wielkości produkcji trzeba uwzględnić strukturę obszarową gospodarstw rolnych i zastosować nieco inną interpretację zaistniałych przekształceń w Rosji w stosunku do Polski. Relatywnie wysokie rozdrobnienie rolnictwa w Polsce powoduje, iż taka zmiana w wielkości retransferów przyczynia się bardziej do obniżenia względnego poziomu dochodów w gospodarstwach rolnych (tab. 2.).

Produkty rolne w Rosji były względnie bardziej deprecjonowane niż produkty pozarolnicze podlegające międzynarodowej wymianie handlowej w porównaniu do Polski. Stopień zniekształcenia cen produktów pozażywnościowych podlegających wymianie był też znacznie wyższy w Rosji niż w Polsce (tab. 3.). Jest to zjawisko charakterystyczne dla wielu krajów względnie deprecjonujących rolnictwo [Schiff, Valdez 1998]. Dopiero uzyskanie wyższego poziomu rozwoju gospodarczego prowadzi na ogół do odwrócenia tych tendencji i dowartościowania przede wszystkim pozażywnościowych funkcji rolnictwa w systemie gospodarczym.

Tabela 3. Wybrane wskaźniki charakteryzujące mechanizmy finansowego wsparcia rolnictwa i sektorów pozarolniczych w Polsce i Rosji w latach 1994-2008

Państwo	1994-1996	1997-1999	2000-2002	2003-2005	2006-2008	Średnia
NRA dla wszystkich produktów rolnych						
Polska	0,150	0,263	0,099	0,298	0,237	0,210
Rosja	0,207	0,231	0,132	0,192	0,134	0,179
NRA dla produktów rolnych podlegających międzynarodowej wymianie handlowej						
Polska	0,150	0,263	0,099	0,226	0,145	0,177
Rosja	0,207	0,231	0,132	0,138	0,056	0,153
NRA dla produktów nierolniczych podlegających międzynarodowej wymianie handlowej						
Polska	0,081	0,052	0,027	0,023	0,025	0,042
Rosja	0,095	0,120	0,101	0,091	0,090	0,099

Uwagi: brak danych nie pozwolił wyznaczyć średnich dla lat 2009-2010.

Źródło: obliczenia własne na podstawie: www.worldbank.database, pobrano 12.06.2012.

PODSUMOWANIE

Przedstawione rozważania wskazują na występowanie częściowo odmiennych procesów dostosowawczych rolnictwa do warunków rynkowych w badanych krajach. Doświadczyły one transformacji ustrojowej i gwałtownych zmian w warunkach makroekonomicznych.

1. Kierunek przekształceń wszystkich rozważanych czynników makroekonomicznych wykazywał zbieżność, odmienna była zaś amplituda wahań. Znaczne dysproporcje ujawniły się zwłaszcza w zmianach stóp inflacji oraz wskaźnika *terms of trade*. Był to jednak efekt występowania odmiennych procesów transformacji gospodarczej Rosji i Polski oraz różnej ścieżki dostosowawczej. Znalazło to swoje przełożenie w parytecie dochodów rolnych i w mniejszym stopniu w nożycach cenowych.
2. Rolnictwo w Rosji i w Polsce było deprecjonowane w stosunku do jego pozycji w krajach UE-15 [Czyżewski, Kułyk 2010]. Wynikało to zarówno z dążenia do uzyskania wewnętrznej równowagi makroekonomicznej i przesunięcia części kosztów właśnie na sektor rolny. Jednak istotne było też i to, iż rolnictwo w Polsce i Rosji podlegało wyższej deprecjacji względnej z tytułu prowadzonych polityk sektorowych niż pozarolnicze sektory gospodarki. W konsekwencji następowały niekorzystne dla rolnictwa odchylenia w parytecie dochodów. Dotyczyło to zwłaszcza dóbr podlegających międzynarodowej wymianie handlowej.
3. W przypadku badanych państw nastąpiły znaczne odchylenia w parytecie dochodów w rolnictwie. Tym samym polityka gospodarcza łagodząca zmiany cyklu koniunkturalnego poprzez retransfery do rolnictwa nie pozwalała na utrzymanie pełnego parytetu dochodów w rolnictwie względem sektorów pozarolniczych.
4. Rolnictwo w Rosji w zakresie przepływu nadwyżki ekonomicznej wykazywało wyższy względny stopień deprecjonowania w stosunku do rolnictwa w Polsce. Dotyczyło to przede wszystkim produktów poddanych globalnej konkurencji (międzynarodowej wymianie handlowej). Osłabienie finansowego wsparcia było z jednej strony efektem przekształceń globalnych gospodarki, z drugiej jednak skala zmian wynikała z prowadzonej polityki rolnej. W przypadku Polski szczególnie efekt wejścia do Unii Europejskiej stanowił istotny punkt wzmocnienia finansowego wsparcia rolnictwa i obniżenia stopnia jego deprecjacji. Rolnictwo w tym rozumieniu finansowało rozwój innych segmentów gospodarki.

LITERATURA

- Chinn M., Prasad E. 2000: *Medium-term Determinants of Current Accounts in Industrial and Developing Countries*, National Bureau of Economic Research, „Working Paper”, nr 7581, s. 1-41.
- Czyżewski A., Grzelak A. 2003: *Wpływ uwarunkowań makroekonomicznych na pozycję rolnictwa w okresie transformacji*, [w] *Problemy makroekonomii i agrobiznesu w Polsce w okresie preakcesyjnym*, „Zeszyty Naukowe AE w Poznaniu”, nr 30, s. 13–35.
- Czyżewski A., Kułyk P. 2010: *Relacje między otoczeniem makroekonomicznym a rolnictwem w krajach wysokorozwiniętych i w Polsce w latach 1991-2008*, „Ekonomista”, nr 2, s. 189-214.
- Czyżewski A., Kułyk P. 2011: *Public goods in multifunctional agricultural development. The attempt on problem conceptualisation*, [w] *Selected problems of market economy in the crisis era*, D. Kopycińska (ed.), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 445-454.
- Debelle G., Faruqee H. 1996: *What Determines the Current Account? A Cross-Sectional and Panel Approach*, International Monetary Fund, „Working Paper”, nr 58, s. 1-35.

- Gotz-Kozierkiewicz D., 2002: *Deficyt rachunków obrotów bieżących w gospodarce transformowanej – obiektywne przesłanki a polityka makroekonomiczna*, „*Ekonomista*”, nr 3 s. 347-377.
- Krugman P. R., Obstfeld M. 1996: *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Teoria i polityka*, PWE, Warszawa.
- Lewis W. A. 1954: *Economic Development with Unlimited Supplies of Labour*, „The Manchester School”, Vol. 22, s. 139-191.
- Penson J.B., Gardner B.L. 1988, *Implications of the Macroeconomic Outlook for Agriculture*, „*American Journal of Agricultural Economics*”, Vol. 70, No. 5, s. 1013-1024.
- Ruttan V.W., Hayami Y. 1971: *Agricultural Development: An International Perspective*, Baltimore, The Johns Hopkins Press.
- Schiff M., Valdes A. 1998: *Agriculture and the Macroeconomy*, Policy Research Working Paper, The World Bank, Washington.
- Schultz T.W. 1964: *Transforming Traditional Agriculture*, Yale University Press, New Haven.
- Woś A., 2001: *Konkurencyjność wewnętrzna rolnictwa*, IERiGŻ, Warszawa.
- www.ers.usda.gov/data/exchangerates
- www.eurostat.agri.data
- www.fao.org/glossary
- www.laborista.ilo.org
- www.stats.oecd.org/wbes/
- www.web.worldbank.org/wbsite/external/datastatistics
- www.worldbank.database
- Zegar S.J. 2012: *Współczesne wyzwania rolnictwa. Paradygmaty-Globalizacja-Polityka*. Wydawnictwo PWN, Warszawa.

Andrzej Czyżewski, Piotr Kulyk

ADJUSTMENTS OF PRICES AND EARNINGS IN THE AGRICULTURE
IN POLAND AND RUSSIA. ATTEMPT OF THE COMPARISONS

Summary

The aim of the article is the presentation of changes conditioning the economics of agriculture in Poland and Russia, using examples of different models of structural development which have conditioned globalization. Attention was paid to the dissimilarities which conditioned macroeconomics and differentiated paths of obtaining macroeconomic equilibrium which were violated as a result of constitutional transformation. One characterized change concerning agriculture was observed on the basis of the following indicators: prices of foodstuffs, price shears and the parity of earnings of farms. One discussed streams of re-transfers to agriculture based on the methodology of the measurement applied as a result of the World Bank's appraisal of the economic surplus. Attention was paid to the imbalances among re-transfers to agriculture and the flow of the economic surplus to non-agricultural segments of the economy. Evidence shows imbalances in the considered countries resulting from different models of conversions in agriculture.

Adres do korespondencji
prof. zw. dr hab. Andrzej Czyżewski,
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Katedra Makroekonomii i Gospodarki Żywnościowej
al. Niepodległości 10, 61-875 Poznań
e-mail: kmigz@ue.poznan.pl

dr inż. Piotr Kulyk
Uniwersytet Zielonogórski
Katedra Zarządzania Potencjałem Społecznym Organizacji
ul. Podgórna 50, 65-001 Zielona Góra
e-mail: piotrkulyk@wp.pl